

KİTAP İNCELEMESİ

Emrah Utku GÖKÇE, *Dış Politikada İki Entelektüel:*

İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu

(Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020)

Kerem TÜRK

Araştırma Asistanı, TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu kitap değerlendirmesine atıf için

Kerem Türk, Kitap Değerlendirmesi: “Emrah Utku Gökçe, *Dış Politikada İki Entelektüel: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 18, Sayı 69, 2021, s. 139-141.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler
E-Posta: bilgi@uidergisi.com.tr

Bu makalenin tüm hakları *Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği*'ne aittir. Önceden yazılı izin almadan hiçbir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Yazıda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Dış Politikada İki Entelektüel: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu

Emrah Utku GÖKÇE

Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, 246 sayfa, ISBN 9786254022272

Kerem TÜRK

Araştırma Asistanı, TOBB ETÜ, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara

E-posta: kturk@etu.edu.tr

Orcid No :0000-0002-8296-9098

Gökçek'in Yıldız Teknik Üniversitesi'nde kaleme aldığı doktora tezinden kitaplaştırdığı çalışma, Soğuk Savaş sonrası sahip oldukları kimlik ve dış politikada geleneksel çizgiden ayrılıp izledikleri aktif dış politikayla Türk dış politikasına (TDP) derin etki bırakan iki entelektüel bakana, İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu'na odaklanıyor. Çalışmasında, Cem ve Davutoğlu'nun dünya görüşleri ve kimlik algıları çerçevesinde nasıl bir dış politika tasavvuru inşa ettiklerini sorgulayan Gökçe, bakanların yetiştiği sosyokültürel, sosyopolitik ve sosyoekonomik ortamı inceleyerek bunların kimlik oluşumu üzerindeki etkisini ve bu etkinin bakanlık döneminde dış politikayı nasıl şekillendirdiğini analiz etmektedir. Yazar, Cem ve Davutoğlu'nun, dışişleri bakanlığı içinde teamül haline getirilmiş rol ve tavırları sorgulayıp buldukları pozisyonun daha önceden tanımlanmış sınırlarının dışına çıkarak bir nevi o makamın gelecekteki çalışma usullerine dair yeni bir tanımlama yaptıklarını vurgulamaktadır (s. 6-7). Yazar bu bağlamda çalışmasını sosyal inşacı teorinin kimlik-dış politika arasında kurduğu köprüyle birey-birim seviyesinde ve karşılaştırmalı bir şekilde analiz etmektedir. Eser bakanların biz-öteki algılarına dair yaptığı derinlemesine analiz, farklılaşan dünya görüşü ve kimlik algılamalarıyla yürütülen politikaların tamamlayıcı, benzer ve ayrışan özelliklerini sistemsel değişkenleri de göz önüne alarak okuyucuya başarılı şekilde tanıtmaktadır.

Kavramsal ve kuramsal çerçeveye başlıklı ilk bölümde realist ve sosyal inşacı dış politika analizinin ontolojik ve epistemolojik yapısını irdeleyen Gökçe, sosyal inşacı kuram bağlamında kimliğin nasıl inşa edildiğini ve DP analizinde neden önem arz ettiğini detaylandırmaktadır. Bu bağlamda Uİ içerisindeki dördüncü tartışmaya kadar disiplinin hâkim kuramı realizmin uluslararası siyaseti anarşi, güvenlik ve devlet merkezli ontolojik-epistemolojik bir okumayla ele aldığına dikkat çeken yazar, meta kuramsal bir eleştiri olarak sosyal inşacılığın bu ontolojik ön kabullere meydan okuduğunu vurgulamaktadır. Zira sosyal inşacılığın bu kavramları verili değil, yapan ve yapı arasındaki inşa ilişkisiyle incelediğini aktaran yazar, yapanların düşünce, kimlik algıları, kültür ve inanç sistemlerinin çıkar, tehdit ve tercihleri şekillendirerek dış politika yapım sürecini belirlediğini ifade etmektedir (s. 19, 25).

Gökçe son olarak uluslararası yapının Wendt'in üç anarşi kültürünü, 1) Hobbesçu "öl ya da öldür", 2) Lockecü "yaşa ve yaşat", 3) Kantçı "hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için", detaylandırarak kimliklerin biz ve öteki algısında bu üç türü analizine dahil etmektedir. Gökçe burada kavramsal ve kuramsal çerçevesini başarılı şekilde tanıtırken *agents ve structure* kavramlarını *yapan ve yapı* olarak çevirmesi anlamsal sorun doğurmaktadır. Zira yapan-yapı arasında sosyal inşacılığın kurduğu karşılıklı inşa ilişkisi çeviri nedeniyle yapının-yapan karşısında tek taraflı inşası şeklinde algılanabilmektedir. Oysa, aktör ve yapı şeklinde kavramların Türkçeleştirilmesi karşılıklı inşa ilişkisinin anlaşılması açısından daha etkili olacaktır.

İsmail Cem'in Hayatı, Politik Kimliği ve Dış Politika Tasavvuru başlıklı ikinci bölümde Gökçe, Cem'in biyografisini mercek altına alarak hayatındaki evreler, sosyalleşme alanları-süreçleri, kullandığı diller, fikirler, kültürler üzerinden dünya görüşü ve kimlik algılarının inşasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda Cem'in kimliğinin oluştuğu alanlarla birlikte edindiği entelektüel sermayenin dış politika tasavvurları ve eylemlerine yansımalarını analiz etmektedir. Cem'in Türkiye'de sosyal demokrasi ya da demokratik sosyalizmin önemli kuramcısı ve reel siyasette uygulayıcısı olduğunu vurgulayan yazar, eğitilmiş burjuva bir aile içerisinde yetişen Cem'in ilk benlik ve öteki tanımını Robert Koleji'ndeki eğitimine götürmektedir. Burada Batı kültürüyle tanışan Cem'in bir yıl Amerika'da yaşamasıyla Batı'nın bilinmesi gerektiği kadar Doğu'nun da anlaşılması gerektiği düşüncesini edindiğini aktaran yazar, Cem'in politikayla ilk münasebetini nasıl kurduğunu ve -Cem'in babası- İhsan Bey'in sol-sosyalist çevresinin Cem'in politik kimliğinin oluşumuna etkisini de detaylandırmaktadır.

Lozan Üniversitesi'nde Hukuk eğitimiyle sol ideolojiden etkilenen Cem'in ben ve öteki tanımının iktisadi temelde, ötekinin yoksulluğu tarafından şekillendiğini vurgulayan yazar, yetiştiği entelektüel, müreffeh çevrenin Cem'i yoksulların ve ezilmişlerin durumunu sorgulamaya ittiğini, bunun da Cem'in tüm yaşamına sirayet ettiğini aktarmaktadır. Yazar Cem'in en önemli farklılığını *Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, Türkiye Üzerine (Araştırmalar)* gibi eserlerinde Cumhuriyet sonrası inşa edilen kimliğe eleştiriler ve yenilikler getirmesiyle ilişkilendirmektedir. Zira yazar, Kemalist soldan farklı olarak Cem'in Osmanlı tarihinin Türk kimliği içindeki yerine verdiği önemi vurgulamaktadır. Gökçe, TRT yıllarına özellikle odaklanarak Cem'in sosyal demokrat kimliğiyle oluşan tarih, doğu-batı ve millet-devlet algısının TRT'yi nasıl şekillendirdiğini irdelemektedir (s. 50). Yazar ayrıca Cem'in CHP ile resmi siyaset hayatına başlaması, 12 Eylül dönemi zorunlu Paris ikametini inceleyerek 1997-2002 arası 6 ayda bir değişen haleflerinin ve koalisyon hükümetlerinin aksine beş yıl boyunca dışişleri bakanı olan Cem'in sosyal demokrat entelektüel kimliği ile TDP'de nasıl derin etki bıraktığını detaylandırmaktadır. Gökçe bu bölümde, zaman zaman tekrara düşerek paragraflar arası sert konu geçişleri yapmaktadır. Örneğin Cem'in Türkiye'de demokrasi ve sosyal adalet anlayışını yerleştirmesinden bahsederken yazar Türkiye İşçi Partisi'nin oluşumuna geçmektedir (s.43.50).

Ahmet Davutoğlu'nun Hayatı, Politik Kimliği ve Dış Politika Tasavvuru başlıklı üçüncü bölümde Gökçe, Davutoğlu'nun biyografisine derinlemesine bir yolculuk yaparak kendisinin kimliğinin inşasını ve Türk siyasetine yansımalarını analiz etmektedir. Yazar, Davutoğlu kimliğinin oluşumunu Orta Asya Türkmen kültürünün simgesi olan Konya'nın Taşkent ilçesine götürmektedir (s. 88). Zira Gökçe, Orta Asya kültürüyle ve Anadolu irfanıyla burada tanışan Davutoğlu'nun, ileride kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelecek zaman-mekân ve tarih-coğrafya duygusunu burada kazandığını

vurgulamaktadır. Davutoğlu'nun kimliğinin oluşumunda mekanlara özel bir anlam atfeden yazar, ticaretle uğraşan Davutoğlu ailesinin İstanbul Fatih'e taşınmasıyla İstanbul'un entelektüel faaliyet ve kimlik şekillenmesinde ikinci mekân haline geldiğini vurgulamaktadır.

Yazar, Davutoğlu'nun Almanca eğitim yapan İstanbul Erkek Lisesi'ne başlamasıyla Alman edebiyatından, Türk ve İslam edebiyatına geniş okuma yelpazesıyla entelektüel kişilik inşasına başladığını aktarmaktadır. Gökçe, idealist bir İslamcı öğrenci olarak Boğaziçi Üniversitesi yılları, Anadolu irfanı tasavvufunun yansımalarıyla birlikte İstanbul'un İslam geçmişi ve tarihi ruhunun Davutoğlu'nun İslami tasavvurunu şekillendirdiğini vurgulamaktadır (s. 94). Davutoğlu'nun Batı algısının bu dönemde şekillendiğine dikkat çeken yazar, Davutoğlu'nun, medeniyet idrakinin gelişiminde bir diğer durağın Malezya olduğunu ileri sürmektedir. Burada Asya'nın kadim din ve kültürlerini yakından inceleyen Davutoğlu'nun Malezya dönüşü akademik yıllar ve reel siyasete giriş sürecini detaylandıran yazar, Davutoğlu'nun Cem'e benzer şekilde modern Türk kimliğinin oluşumunda İslam ve Osmanlı geçmişinin göz ardı edilmesini eleştirdiğini belirtmektedir. Cem'den farklı olarak sağ politik kimlik içinde bir İslamcı-muhafazakâr olan Davutoğlu'nun dış politika tasavvurunun genel ilkelerini irdeleyen Gökçe, AK Parti'nin tek başına iktidar olduğu 2002'den 2015 yılına kadar DP dümenini teslim alan Davutoğlu'nun kendi dünya tasavvuru ve kimlik algısı çerçevesinde TDP'de yeni bir paradigma inşa etmeye başladığını vurgulamaktadır (s. 118).

Türk Dış Politikasında İki Entelektüel Siyaset Adamı: İnşacı Kuram Temelinde Karşılaştırmalı Analiz başlıklı son bölümde yazar, Cem ve Davutoğlu'nun dış politika tasavvurlarını ve uygulamalarını inşacı yaklaşım üzerinden karşılaştırmaktadır. Bu bağlamda iki aktörün dış politika tasavvurlarındaki benzerliklerin ve farklılıkların neler olduğu, geleneksel TDP'ye nasıl baktıkları, dış politikada medeniyet/uygarlık, tarih ve coğrafya kavramlarını nasıl ele aldıkları yorumlanmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası uluslararası yapının ve Türkiye'ye yakın bölgelerin hangi anarşi kültürüne dayandığı Wendt'in, üç siyasal kültür kategorisine göre açıklanmaktadır. Son olarak Türkiye'nin öteki devletlere karşı algısal ve eylemsel olarak nasıl bir yol izlediği Cem ve Davutoğlu üzerinden analiz edilmektedir.

Sonuç olarak çalışma, dış politika -kimlik ilişkisinin kuramsal temellerini TDP'nin Soğuk Savaş sonrası en önemli dışişleri bakanları olarak ifade edilen Cem ve Davutoğlu üzerinden karşılaştırmalı incelemektedir. Yazar kavramsal çerçeve bölümünde realist paradigma ve inşacı yaklaşım arasındaki temel farklılıkları başarılı bir şekilde açıklamakta, ikinci ve üçüncü bölümlerde bakanların kimlik oluşum süreçlerini ayrıntılı inceleyerek, dördüncü bölümde sosyal inşacılık yaklaşımı üzerinden karşılıklı analiz etmektedir. Ancak gözden kaçan yazım yanlışları ve paragraflar arasında sert konu geçişleri okumayı zorlaştırmaktadır. Ancak çalışma realizm-inşacı dış politika ayrımlarının anlaşılmasını, Cem ve Davutoğlu kimliklerinin inşa süreçlerinin TDP'ye ne ölçüde ve nasıl yansıdığını merak edenler için başarılı bir başvuru eseridir. Zira literatürde her iki bakana dair birçok akademik çalışma olmasına rağmen, bu çalışmalar genelde ya sadece Cem'e ya da Davutoğlu'na odaklanan biyografik, uluslararası ilişkiler temelli analizlerdir. Ancak bu çalışma teorik bakış açısıyla kimlik inşa süreçlerini ve dış politikaya etkisini Cem ve Davutoğlu üzerinden karşılaştırma analiz ederek literatürdeki diğer çalışmalardan farklılaşmaktadır.